

فرج الله فرج الله

آداب معاشرت

(۲۹)

میهمان و میزبان

از روزی که زندگی دسته‌جمعی بشر به وجود آمد، آداب و سنن و مقررات ویژه‌ای برای هر بخش از زندگی او رایج شد و به مرور زمان بهتر و کامل‌تر و گسترده‌تر شد. منتها از آنجائی که به تعداد افراد بشر طبایع و سلیقه‌های متفاوت - به خاطر تأثیر محیط و عوامل دیگر، حتی ژنهای آنان - وجود داشته و دارد، آداب و روشهای مختلفی پدید آمد که تا به امروز هم با وجود تحول چشم‌گیر در زندگی بشر، هنوز هم عادات و سنن گوناگون در جامعه‌های متعدد به فراخور فرهنگ هر جامعه‌ای هست و هر کدام از آنها متمایز از همدیگر بوده و افراد هر جامعه‌ای مشخصات ویژه‌ای دارند.

یکی از آداب و رسوم اجتماعی، میهمان‌نوازی و میهمان‌داری است که لازمه زندگی جمعی انسان است زیرا از وقتی که انسان زندگی دسته‌جمعی را شروع کرده، با گزینه میهمان و میزبان آشنا بوده است. منتها هر جامعه‌ای با آداب خاص خود با این مسأله برخورد کرده و می‌کند اما چیزی که مسلم است، این است که در طول تاریخ زندگی بشر اهمیت و احترام میهمان پیش همه ملتها و مکتبها - حتی وحشیان -، بخصوص مکاتب الهی، محفوظ بوده است. هم از لحاظ احترام به هنگام ورود میهمان به خانه میزبان و هم موقع خروج و خداحافظی او و هم حفظ امنیت او در برابر دشمن.

مثلاً: «وقتی که کسی از ما جدا می‌شود می‌گوئیم: «خداحافظ» در گینه جدید وقتی کسی گروهی از وحشیان را ترک می‌کند، میزبانان شیون می‌کنند و به سر و روی

خود گیل می‌مانند»^(۱).

«در تبت یک مرد، وقتی میهمانی او را ترک می‌کند، زیان خود را - به عنوان احترام و اینکه از رفتن او ناراحت است - از دهان بیرون می‌آورد»^(۲).

یا دورژه Dourjah (مورخ) در مهمان‌نوازی عرب قبل از اسلام که یکی از خصیصه‌های پسندیده و بارز آنان به شمار می‌رود، می‌نویسد:

صحراگرد عرب در عین آن‌که ولع در چپاول و غارت دارد، مهمان‌نوازی از برجسته‌ترین فضائل او به شمار می‌رود، و شاید احساس ضعف و ناتوانی در مقابل طبیعت سرسخت و خشن، این فکر را در آن قوم رواج داده که همگان به یک رسم مقدس «مهمان‌نوازی» احتیاج دارند.

اهمیت مهمان‌نوازی با حماسه و جوانمردی به شمار برجسته‌ترین فضائل صحراگرد عرب درآمده و جان مهمان در نظر وی مقدس و محترم شناخته شده و آزار مهمان در نظر وی نه تنها نقض اخلاق و شرف بشمار می‌رود، بلکه دفاع از او را جزء واجبات خود می‌داند - گرچه بداند مهمان پناهنده در عداد یکی از دشمنانش بوده - و آنطور از مهمان دفاع می‌کند که از خود چنین دفاع نمی‌کند و چه بسا جان خود را برای حفظ او به مخاطره می‌اندازد و گاهی برای آنکه کاملاً از عهده مراسم مهمان‌نوازی برآمده باشد، حاضر است شتر همسایه را با کراهت هرچه تمامتر ربوده و صرف پذیرائی وی نماید!^(۳)

مهمان‌نوازی از دیدگاه اسلام

اسلام که بهترین و کامل‌ترین ادیان است، در آداب و رفتارهای اجتماعی نیز

۱. برتامورس پارکر، فرهنگنامه، ج ۱، ص ۲۱، ترجمه رضا اقصی.

۲. همان، ص ۲۳.

۳. دکتر گوستاولوبون، تاریخ تمدن اسلام و عرب، ص ۱۱۹.

سرآمد همه مکاتب و ادیان بوده است و از جمله در مهمان‌نوازی که از جمله آداب اجتماعی است، آموزه‌های خاص و سازگار با طبیعت و سرشت و روحیات بشر را ارائه کرده و پیروان خود را به آن دعوت می‌نماید و به‌رغم به فراموشی سپرده شدن این سنت نیکو و پسندیده انسانی، در بعضی از جوامع، بخصوص جهان غرب و صنعتی که در بعضی جاها به صفر رسیده، همچنان به پایبندی به این اصل اصرار ورزیده و برای مهمان و میزبان و حق مهمان و وظیفه هر دو، راهها و آداب و سنن مناسبی را ارائه داده و برای آن ثواب و فضیلت‌های زیادی قائل است که حاکی از اهمیت این مسأله در اسلام است. چنانکه پیامبر گرامی اسلام ﷺ می‌فرماید:

«الضَّيْفُ دَلِيلُ الْجَنَّةِ»: «میهمان راهنمای بهشت است»^(۱).

همچنین امیرمؤمنان از آن حضرت نقل می‌کند که فرمود: «هنگامی که خداوند نسبت به جمعیتی خیر و نیکی بخواند، هدیه گرانبائی برای آنها می‌فرستد، عرض کردند ای پیامبر خدا! چه هدیه‌ای؟ فرمود: میهمان؛ با روزی خویش وارد می‌شود و گناهان خانواده را با خود می‌برد» (و بخشوده می‌شوند)^(۲).

قرآن مجید که کتاب زندگی انسانها تا روز قیامت بوده و روش بهتر زیستن را فراروی بشر قرار داده، علاوه بر ارائه راه صحیح زندگی، زندگی گذشتگان را به تصویر کشیده و آن را برای آیندگان یادآوری می‌نماید چرا که بهترین راه آموزش، یادآوری تجربیاتی است که پیشینیان انجام داده‌اند و ای بسا پس از شکستهای پی‌درپی، به موفقیت‌هایی دست یافته‌اند لذا خداوند متعال در موارد متعدد از زندگی گذشتگان مثال زده و به عبرت‌گیری از آنان فراخوانده است. خداوند متعال نزول ملائکه برای بشارت تولد فرزندی به حضرت ابراهیم را برای پیامبر گرامی اسلام ﷺ بازگو می‌کند و

۱. بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۴۶۰، ح ۱۴، کتاب العشرة، باب فضل إقراء الضیف و اكرامه.

۲. «قال النبي: إذا أراد الله ب قوم خيراً أهدى إليهم هدبة قالوا: وما تلك الهدية؟ قال: الضيف ينزل برزقه، و يرتحل بذنوب أهل البيت». (همان، ص ۴۶۱).

می فرماید:

«آیا خبر مهمانهای بزرگوار ابراهیم به تو رسیده است؟»
در آن زمان که بر او وارد شدند و گفتند: «سلام بر تو!» او گفت: «سلام بر شما که جمعیتی ناشناخته اید!».

سپس [ابراهیم] پنهانی به سوی خانواده خود رفت و گوساله فربه (و بریان شده‌ای را برای آنها) آورد، و نزدیک آنان گذارد، (ولی با تعجب دید دست به سوی غذا نمی‌برند) گفت: «آیا شما غذا نمی‌خورید؟!» و از آنها احساس وحشت کرد^(۱) گفتند: «تترس (ما رسولان و فرشتگان پروردگار توئیم!)» و او را بشارت به تولد پسری دانا دادند^(۲).

همچنین هنگامی که مأمورین خداوند بر حضرت لوط وارد شدند، اهل شهر باخبر شده و شادمان به سوی خانه آن حضرت هجوم آوردند، حضرت (لوط) در دفاع از مهمانان خود گفت: «اینها مهمانان منند؛ آبروی مرا نریزید! و از خدا بترسید، و مرا شرمنده نسازید!»^(۳).

ولی از آنجائی که خداوند همیشه یاری‌دهنده پیامبران و اولیای خود می‌باشد و حضرت لوط که دفاع از مهمان را واجب می‌دانست و از طرفی توان دفاع از آنان را نداشت، خدا او را یاری داد. آنجا که می‌فرماید:

«آنها از لوط خواستند میهمانان خود را در اختیارشان بگذارد، ولی ما

۱. زیرا در آن زمان مرسوم بود - و امروز هم در میان بسیاری از اقوام که پایبند به اخلاق سنتی هستند - هرگاه کسی از غذای دیگری می‌خورد به او آزاری نمی‌رساند و خیانتی نمی‌کند (به اصطلاح نمک‌گیر می‌شود).

۲. «هل أتیک حدیث ضیف ابراهیم المکرمین * إذ دخلوا عیله فقالوا سلاماً قال سلام قوم منکرون * فراغ الی أهله فجاء بمجل سمین * فقرّبه الیهم قال ألا تأکلون * فاجس منهم خیفة قالوا: لا نخف و بشره بغلام علیم» (سورة ذاریات، ۲۸ - ۲۳).

۳. «و جاء أهل المدینة یستبشرون * قال ان هؤلاء ضیفی فلا تفضحون * و اتقوا الله و لا تحزون». (سورة حجر، ۶۹ - ۶۸).

چشمانشان را نابینا و محو کردیم (و گفتیم: بچشید عذاب و اندازهای مرا!)(۱).

نکته

در آیات مربوط به مهمان‌های حضرت ابراهیم، نکات قابل توجهی هست که دو تایی آنها مربوط به اهمیت و احترام مهمان و مهمان‌نوازی است و ما به آن دو بسنده می‌کنیم:

۱. علت اینکه حضرت ابراهیم برای سه نفر و یا دوازده نفر غذای فراوان و مفصل (گوساله فربه) تهیه کرد، این است که معمولاً اشخاص سخاوتمند هرگاه مهمانی برای آنها برسد، تنها به اندازه میهمانان غذا تهیه نمی‌کنند، بلکه غذائی فراهم می‌سازند که علاوه بر میهمانان، تمام کسانی که برای آنان کار می‌کنند، در آن شریک و سهم باشند و حتی همسایگان و نزدیکان. بنابراین هرگز چنین غذای اضافی اسراف محسوب نمی‌شود و این معنی امروز هم در میان بسیاری از عشایر و آنها که به شکل سنتی زندگی می‌کنند، دیده می‌شود.

۲. حضرت ابراهیم شخصاً این غذا را برای میهمانان آورد و نزدیک آنها گذارد (فقریه الیهم). و این، نشانه احترام او به میهمانان بود.

این دو نکته حاکی از این است که احترام به مهمان چقدر اهمیت دارد. پیامبران الهی همیشه به میهمانان خود احترام زیادی قائل بوده‌اند و حضرت ابراهیم این کارها را، به خاطر احترام مهمانانش انجام داد و خداوند آن را به پیامبر بزرگ اسلام نقل می‌کند و این سنت پسندیده پس از بعثت پیامبر اعظم اسلام ﷺ به اوج خود رسیده و آن حضرت در گفتار و کردار، عملاً به پیروان خود بیان کرده است. تا جایی که در اثر احترام آن حضرت به میهمانان خود، به زحمت می‌افتاد.

۱. «و لقد راودوه عن ضیفه فطمسنا أعینهم فذوقوا عذابی و نذر» (سوره قمر، ۳۷).